

Timo Sironen

Antiikintutkimuksesta Oulun yliopistossa vuosina 1972–2024

Painotuoreessa Marke Ahosen, Mika Perälän ja Ville Vuolannon toimittamassa teoksessa *Antiikki ja me* (Gaudeamus 2024) todetaan sivulla 27, melko lailla yksinkertaistaen, että ”kreikkaa on opetettu yliopistoissa, merkittävimmin Helsingissä ja Turussa”, ja sivulla 428, langeten äärimmäiseen synkroniaan, että ”Oulun yliopistossa on tarjolla nykyään latinan alkeisopetusta”. Diakronisemmin olisi voinut todeta, että Oulun yliopistossa opetettiin latinan perusopintoja 1960-luvulla ja aineopintoja vuodesta 1970 alkaen sekä kreikan alkeita 1980-luvulta alkaen. Huomattava lisäys tehtiin 2000-luvun alussa: kreikkaa opetettiin säännöllisesti ja alettiin suorittaa myös perus- ja aineopintotasolla aina kevätlukukauteen 2023 asti. Samoin klassillista arkeologiaa opetettiin ja tentittiin Oulun yliopistossa 1970-luvun puolivälistä, siis jo paljon aiemmin kuin Helsingin yliopistossa, perus- ja aineopintotasolla aina vuoteen 2014 asti.

Molemmissa sivuaineissa henkilöresurssit olivat pienet, antiikin kielten ja kulttuurin lehtori (aiemmin Rooman kirjallisuuden / latinan lehtori) ja (klassillisen) arkeologian lehtori, mutta monitieteisyys ja synergia mahdollistivat monitieteisten opintomatkojen toteuttamisen eri puolilla Italiaa (ei vain Roomassa), eri puolilla Kreikkaa (ei vain Ateenassa), eri puolilla Vähää Aasiaa sekä Pohjois-Afrikassa, mitä ei käsittäkseni ole muissa Suomen yliopistoissa saatu aikaiseksi. Tämä on nähtävissä myös Oulun yliopiston antiikin tutkimuksen laaja-alaisuudessa niin gradujen, lisensiaatintöiden kuin myös väitöskirjojen määrässä ja laadussa 1970-luvulta alkaen, mutta varsinkin 2000- ja 2010-luvuilla. Synergiaa edisti sekin, että (klassillinen) arkeologia kuului aina vuoteen 1997 asti historian laitokseen – antiikin kielet ja kulttuuri (aiemmin Rooman kirjallisuus / latina) oli sitä 1960-luvulta aina loppuun eli vuoteen 2023 asti. Historian laitoksella oli yleisen historian ja aate- ja oppihistorian, nytemmin tieteiden ja aatteiden historian pääaineet, ja arkeologian pääaine. Antiikintutkimukseen liittyviä pro gradu -tutkielmia on Oulun yliopistossa tehty vuosina 1978–2016 yhteensä 46, joista klassilliseen arkeologiaan liittyviä 25 ja antiikin historiaan (vastuussa sivuaine antiikin kielet ja kulttuuri) 21 kappaletta, suurin osa 2000- ja 2010-luvuilla. Lisensiaatintöitä on kolme, väitöskirjoja yhteensä 13, (klassillisessa) arkeologiassa kuusi (sekä yksi arkkitehtuurin osastolla) ja historiatieteissä seitsemän:

Klassillisen arkeologian väitöskirjat:

- Jukka-Pekka Ruuskanen, *Birds on Aegean bronze age seals. A study of representation* (1992), Eero Jarva, *Archaiologia on Archaic Greek Body Armour* (1995),
- Janne Ikäheimo, *Late Roman African cookware of the Palatine East excavations, Rome – a holistic approach* (2002),
- Vesa-Pekka Herva, *Mind, materiality and the interpretation of Aegean Bronze Age art. From iconocentrism to a material-culture perspective* (2004),
- Sanna Lipkin, *Textile-making in central Tyrrhenian Italy from the final Bronze Age to the Republican period* (2010) ja
- Juha Tuppi, *Carving territories. Road cuttings as part of early socio-political and urban development in central Tyrrhenian Italy with special reference to Crustumerium* (2015).

Lisäksi arkkitehtuurin osastolla:

- Tapio Prokkola, *The Optical Corrections of the Doric Temple* (2011).

Yleisen historian väitöskirjat:

- Pertti Huttunen, *The social strata in the imperial city of Rome. A quantitative study of the social representation in the epitaphs published in the CIL volumen VI* (1974),
- Anssi Lampela, *Rome and the Ptolemies of Egypt. The Development of their Political Relations 273-80 B.C.* (Commentationes Humanarum Litterarum 111 [1998]),
- Timo Sironen, *Interdisciplinarity and Contextuality in Studying Fragmentarily Documented Languages. New Approaches to Sabellian Linguistic Materials* (2001),
- Maria Niku, *The Official Status of the Foreign Residents in Athens, 322-120 B.C.* (Papers and Monographs of the Finnish Institute at Athens, 2007),
- Markus Mertaniemi, *Profani Homines. The image of Christianity in the Writings of the Non-Christian Graeco-Roman Elite in 260-313 A.D.* (2009),
- Marika Rauhala, *The Great Other of the Gods. The Greek Elite's Image of the Cult of Kybele Until the First Century C.E.* (2012) ja

Suvi Kuokkanen, *Controlling a Hybristic Individual, Enforcing Moral and Social Norms. The Punitive and Preventive Motives in Fifth-Century BCE Athens* (aate- ja oppihistorian pääaine, 2017).

Opinnäytetöiden ohjaamiseen ja niiden arvioimiseen oli valjastettu lehtorien ohella luonnollisesti myös pääaineiden professorit, jotka vastasivat arvioinnissa yleisen arkeologian ja vastaavasti historian tutkimuksen metodologioista, antiikin kielten ja kulttuurin lehtori puolestaan latinan- ja kreikankielisten lähteiden tulkinnan hallitsemisesta.

Antiikin historian ja arkeologian opetukseen ja tutkimukseen panostettiin historian laitoksella 1970-luvun alusta. Keskeinen tekijä oli yleisen historian professorina 1969–1994 toiminut Kyösti Julku, joka ymmärsi myös arkeologian tärkeyden historian tutkimuksessa. Kuten edeltäjäni Unto Paananen ja Eero Jarva ovat todenneet:

[Klassikkojen] Päivien isännyyden uskominen Oululle on johdonmukainen seuraus antiikin kulttuurin tutkimuksen ja opetuksen voimistumisesta Oulun yliopistossa. Tämän alan professorin virka tosin puuttuu – se jo kertoo asiaa tuntevalle että resurssit ovat vaatimattomat – mutta se ei ole estänyt kehittämistä omaleimaista klassiseen antiikkiin kohdistuvaa opetus- ja tutkimustoimintaa. – Mutta sen vahvuus on sen monipuolisuudessa ja tarkastelutapojen erilaisuudessa. Tämä Oulun yliopiston ”antiikin paketti” koostuu klassisista kielistä, antiikin historiasta ja klassisesta arkeologiasta. Näistä arvosanoja voidaan suorittaa cum laudeen asti Rooman kirjallisuudessa ja klassisessa arkeologiassa. Kreikan kielessä on toistaiseksi kyetty järjestämään vain alkeiskurssi, joka palvelee paitsi em. cl-aineita myös yleisen historian tarpeita. Oulun yliopiston erikoisuus on klassinen arkeologia, sillä arvosanoja ei voida suorittaa missään muussa maamme yliopistossa.¹

Myös Julkun seuraaja, yleisen historian professori Olavi K. Fält ymmärsi antiikin tutkimuksen tärkeyden ja sen jatkuvuuden varmistamisen Oulun yliopistossa. Hän on itse Japanin historiaan erikoistunut tutkija. Vuonna 1997, kun allekirjoittanut astui 1.9. virkaansa, oli yleisen historian oppiaineessa kolme linjaa, joista valita: antiikin historian linja, yleisen historian linja ja Japanin historian linja. Opiskelijat jakautuivat melko tasaisesti em. linjoille. Synergia minulle jo 1980-luvun alussa Rooman instituutista hyvin tutun klassillisen arkeologian lehtori Eero Jarvan kanssa toimi heti erinomaisesti, ja sainkin kurseilleni yllättävän paljon opiskelijoita myös arkeologian opiskelijoista vuosikausiksi, samoin ekskursioille. Ilmeisesti puskaradio oli tiennyt kertoa, että olin osallistunut Italiassa Fregellaen arkeologisille kaivauksille

¹ Unto Paananen ja Eero Jarva, ”Antiikin tutkimus ja Pohjois-Suomi”. *Kaltio* 1979, 8–9.

lähes 20 vuoden ajan, kesästä 1980 alkaen, ja tutustunut siellä oululaisiin klassillisen arkeologian opiskelijoihin.

Itse asiassa olin pitänyt jo syyslukukaudella 1990 pari kurssia Oulun yliopiston historian laitoksella lehtori Paanasen aloitteesta; olin tutustunut häneen 1980-luvun lopulla Roomassa, kun hän toimi siellä instituutin johtajana. Pidin antiikin (Rooman) historian ja latinan opiskelijoille kurssin piirtokirjoituksista Rooman historian lähteinä sekä toisen kurssin Catulluksen runoista, lähinnä latinisteille ja kirjallisuuden opiskelijoille. Toukokuussa 1992 sain toimia lehtori Paanasen sijaisena kahden viikon opintomatalla Firenzessä, Roomassa, Napolissa ja Pompejissa, jolloin tutustuin lähes 20 sympaattiseen oululaiseen historianopiskelijaan.

Huomasin heti syksyllä 1997, että antiikin historian linjalla oli ”tilausta” kreikan perusopinnoille ja jo seuraavana vuonna aineopinnoille, vaikka hyvin tiesin, että opetusurakkani tulisi kasvamaan yli kymmeneen tuntiin viikossa, mutta opiskelijat osallistuivat innokkaasti kreikan luennoilleni, myös aikuisopiskelijani. Koska oppiaineeni rahatilanne oli jatkuvasti hyvä, piti kaksoisveljeni Erkki erikoisalaltaan kreikkalaisista piirtokirjoituksista dosenttiluentosarjan, joten lukuisilla – ei niinkään lokoisilla – opintomatoilla itäisellä Välimerellä opiskelijani oppivat pian tulkitsemaan rutiininomaisesti myös kreikankielisiä piirtokirjoituksia. Maria Niku suoritti kreikan aineopinnot ensimmäisenä vuosituuhannen alussa ja tekikin väitöskirjansa hellenistisen ajan Ateenan ulkomaalaisista, jossa suurin osa keskeisistä lähteistä oli piirtokirjoituksia.

Myös oululaiset kollegani osoittautuivat sympaattisiksi ja yhteistyöhaluisiksi, varsinkin antiikkiin erikoistuneet taidehistorian lehtori Jorma Mikola, joka oli opiskelijoineen mukana pidemmillä opintomatoillamme mm. Kreikassa ja Turkissa, samoin filosofian lehtori, dos. Kari Väyrynen. Ehdin keksiä usean vuoden aikana lukuisia yleisen historian kandintyön aiheita antiikin historiasta assistentti Seija Jalaginin opiskelijoille.

Olin Suomen Akatemian tutkijatohtorina Roomassa syksystä 2003 kesään 2005 ja sijaiseni toimi Marja Vierros Helsingin yliopistosta (pääaineensa kreikan kieli ja kirjallisuus). Hän piti latinan ohella kreikan opetusta, myös mm. Platonista, joka oli ”vetänyt” hyvin opiskelijoita. Keväällä 2005 hän veti vielä opintomatkan Ateenaan.

2000-luvun alussa ja jälkipuoliskolla pidin opintopiirejä erikoistumisaloiltani: mm. P. N. Mathesiuksen vuoden 1734 (Pohjanmaan taloushistoriaan liittyvän) maisterinväitöskirjan suomentamisesta, joka julkaistiin v. 2008 Oulun yliopiston 50-vuotisjuhluvuonna sekä esiroomalaisista kielistä ynnä Sanniumin historiasta.

Kaiken kaikkiaan neljännesvuosisadan pituinen työkokemukseni antiikin kielten ja kulttuurin (yliopiston)lehtorina 1997–2023 oli opettavainen ja hieno. Ehdin runsaan opetuksen ohella julkaista tutkimuksiani ja oppiaineeni erinomaisen taloudellisen tilanteen ansiosta käydä sekä kansainvälisissä että kotimaisissa konferensseissa ennen koronapandemiaa, samoin moni kollegani, koska historian laitos

sai vuosituhannen alussa myös ulkopuolista rahoitusta tutkimuksen ja opetuksen huippuyksikkönä.

Vaikka klassillisen arkeologian sivuoppiaine ajettiin vähitellen alas v. 2014 Eero Jarvan eläköidyttyä ja oma sivuoppiaineeni lopetettiin 1.11.2023 siirryttyäni eläkkeelle, antiikin tutkimus jatkuu edelleen Oulussa. Humanistisen tiedekunnan tutkimuskoordinaattorina nyttemmin toimiva Marika Rauhala jatkaa kansainvälisen tason tutkimustensa julkaisemista² ja hoitaa oman toimensa ohella myös osan latinan perusopetuksesta. Hänellä on myös kokemusta antiikin historian gradun arvioinnista kanssani, kun globaalihistorian professori Kari Alenius, professori Fältin seuraaja, hoksasi pyytää häntä v. 2016 kanssani opinnäytteen toiseksi arvioijaksi. Hänellä on minulle erinomaisin tiedoin suoritettujen latinan aineopintojen ohella myös vastaava määrä ja yhtä hyvin tiedoin suoritettuja aineopinnot kreikasta. Aate- ja oppihistoriasta v. 2017 väitellyt oppilaani on tutkija ja tietokirjailija Suvi Kuokkanen, joka osallistuu aktiivisesti tohtoriseminaareihin, viimeksi toukokuussa 2024, jossa käsiteltiin väitöskirjatutkija Misha Hyttisen työtä – minäkin olin mukana emerituksena.

Kirjallisuutta:

Ahonen, Marke; Perälä, Mika & Vuolanto, Ville (toim.): *Antiikki ja me*. Gaudeamus, Helsinki 2024.

Ikäheimo, Janne (toim.): *Antiikin asialla. Pertti Huttusen ja Unto Paanasen 60-vuotisjuhlakirja*. Ks. erit. ”Dioskuurien kynästä” (Pertti Huttusen ja Unto Paanasen julkaisuja 1965–1993 ja vast. 1958–1994), s. 17–21. Scripta Historica XXI, Oulun Historiaseuran julkaisuja. Acta Societatis Historicae Ouluensis, Oulu 1994.

Jarva, Eero: ”Klassillinen arkeologia – kuninkaallinen harrastus, oululainen oppiaine”. *Kaltio* 1979, s. 83–86.

Manninen, Juha (toim.): *Oulun yliopiston Historian laitos 25 vuotta 1991*. Monistenippu, 50 s.

Paananen, Unto & Jarva, Eero: ”Antiikin tutkimus ja Pohjois-Suomi”. *Kaltio* 1979.

Sironen, Timo: ”Antiikin kielten harrastus Pohjois-Suomessa”. *Antiquitas Borea – Antiikin kulttuurin pohjoinen ulottuvuus*, s. 169–177. Toim. Janne Pölonen & Eero Jarva. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 48. Historian laitos ja Taideaineiden ja antropologian laitos. Oulun yliopisto, Oulu 2002.

² <https://www.researchgate.net>.

